

30. VÝROČÍ VYVRCHOLENÍ NÁRODNĚ OSVOBOZENECKÉHO BOJE ČESKOSLOVENSKÉHO LIDU A OSVOBOZENÍ ČESKOSLOVENSKA SOVĚTSKOU ARMÁDOU

Miloslav Doležal — Dragutin Pelikán

Na rok 1975 připadlo významné jubileum - 30. výročí slavných dní, kdy úspěšně vyvrcholil národně osvobozenecký boj našich národů a kdy vítězná Sovětská armáda dokončila osvobozování naší vlasti od německé fašistické okupace.

Rok 1945 zůstane v povědomí našeho lidu navždy spjat s pocitem nesmírné úlevy z odvrácení bezprostřední hrozby úplného vyhlazení našich národů, které nacisté reálně plánovali a od prvních dnů okupace začínali uskutečňovat. Znamenal konec i všem dalším hrůzám nacistické národní, politické i sociální poroby, konec nejničivější války v dosavadních lidských dějinách, která se nevyhnula ani našim zemím.

Skutečnost, že naše národy toto těžké období přežily, nebyla zásluhou servilní politiky kolaborantů ani osvědčením správnosti "vyčkávací" koncepce československé buržoazní emigrace, ale plodem aktivního boje protifašistických sil v čele s komunisty. Zásluha za vítězství nad fašismem přísluší především Sovětskému svazu, který nesl hlavní tíži boje proti němu.

Sovětský svaz také byl jediným důsledným a rozhodným zastáncem našeho boje za osvobození republiky. Jako jediná velmoc se nekompromisně postavil proti mnichovskému diktátu, kterým bylo Československo obětováno společným zájmem imperialismu. Dohodou s československou vládou z roku 1941 jako první ze všech států bezvýhradně potvrdil suverenitu Československé republiky a její právo na obnovení v předmnichovských hranicích a zavázal se poskytnout jí k tomu veškerou pomoc. V československo-sovětské smlouvě z roku 1943 byl tento závazek zopakován a rozšířen na všestrannou pomoc poválečnou, garantující svobodu našeho státu do daleké budoucnosti. Svým postojem na Jaltské konferenci a svou poválečnou důslednou mírovou politikou zajistil SSSR naši revoluci i budovatelské práci mírové podmínky. Dal našemu státu plnou možnost rozvíjet svou budoucnost podle přání a představ lidových mas a pomohl znemožnit pokusy buržoazie znovu získat ztracenou moc.

O Sovětský svaz a o zkušenosti Komunistické strany Sovětského svazu se opírala i vůdčí síla naší národní a demokratické revoluce - Komunistická strana Československa. Její vedoucí postavení vycházelo už z důsledného boje proti fašismu a za skutečnou vládu lidu v období mezi dvěma válkami. Projevilo se masovým hrdinstvím komunistů na všech úsecích protifašistického odboje domácího i zahraničního a konečně přijetím komunistické linie odboje většinou našeho lidu.

Komunistická strana Československa prosadila pokrokové pojetí protifašistického boje jako široké lidové národní a demokratické revoluce, uskutečňující pod vedením dělnické třídy podstatné změny v politické, ekonomické a sociální struktuře společnosti a otevírající možnosti dalšího vývoje k socialismu. Tomu odpovídala i státoprávní koncepce Komunistické strany, která na rozdíl od buržoazní představy plné kontinuity předmnichovského státu orientovala svůj boj na obnovu republiky mezinárodně zajištěné spojeneckou smlouvou se Sovětským svazem, budované na nových principech vnitrostátních - národnostních, mocensko-politických, ekonomických i sociálních, jak se projevily v praxi Slovenské národní rady a jak byly zformulovány v Košickém vládním programu.

Občanské, nekomunistické protifašistické síly mohly zachovat své pozice a sehrát vlasteneckou úlohu v protifašistickém boji proto, že udržely své spojení s komunistickým odbojem a respektovaly jeho politickou linii. Tím si otevřely perspektivu čestné spolupráce s komunisty i v budoucnosti. Mimo tuto platformu, tj. mimo komunisty vedenou Národní frontu nebyly v době vyvrcholení národně osvobozenického boje a tím méně kdykoliv později v československé politice zásadně žádné možnosti, a to nejen pro mocenská opatření lidově demokratického státu, ale zejména proto, že většina obyvatelstva žádnou jinou politiku nepodporovala ani nebyla ochotna tolerovat.

Osvoboditelská úloha a poválečná pomoc Sovětského svazu a hegemonie dělnické třídy pod vedením Komunistické strany Československa vytvořily mimořádně příznivé podmínky jak pro vítězství národně demokratické revoluce, jež znamenalo nastolení demokratické diktatury lidu pod vedením proletariátu a ze účasti protifašistické části buržoazie, tak pro její rychlé přerůstání v revoluci socialistickou, která vedla k diktatuře proletariátu.

Dobré podmínky mezinárodní a v dlouhém historickém procesu zformované podmínky vnitřní projevily se řadou specifických rysů našeho vývoje k socialismu. Jeho podstata však odpovídala zákonitostem a obecným rysům společenského vývoje od kapitalismu k socialismu, které byly za jiných historických okolností poprvé v dějinách realizovány v Sovětském svazu a které se paralelně s československým vývojem opět v já-

ných specifických formách zákonitě uskutečňovaly v řadě dalších lidově demokratických států.

Proto měly pro náš vývoj nesmírný význam sovětské zkušenosti. Jako celek byly inspirujícím příkladem vítězné revoluční aktivity lidových mas, svou podstatou pak opakovatelným vzorem pokrokového vývoje lidské společnosti, který má mezinárodní platnost a jehož následování (a správné aplikování vzhledem k našim podmínkám) značně ulehčilo a urychlilo naši cestu k socialismu.

Tyto nanejvýš důležité aspekty prolínají všechny oblasti posledních třiceti let našich dějin a projevují se samozřejmě i ve vývoji československého státu a práva, které byly předním forem a nástrojem třídního boje. Komunistická strana Československa i v této oblasti cílevědomě uskutečňovala principiální požadavky marxismu-leninismu, odrážející zákonitosti společenského vývoje ověřené v praxi Sovětského svazu a nabádající respektovat a využívat historických zvláštností dané země a doby.

Východiskem revolučních přeměn ve státoprávní sféře se stalo nové řešení vztahu Čechů a Slováků v obnoveném státě. Boj proti buržoazní doktríně čechoslovakismu, za uznání Slovenské národní rady jako suverénního představitele slovenského národa postavil proti buržoazní vládě po bok komunistů všechen slovenský lid, vybavený autoritou Slovenského národního povstání. Komunisté ve Slovenské národní radě využívající revoluční situace dosáhli pak na území osvobozeném Sovětskou armádou uzákonění řady nejdůležitějších revolučních opatření a napomohli tak jejich prosazení v celostátním programu Košické vlády. Když po osvobození slovenská reakce dočasně zesílila a hrozilo, že zneužije vysoké pravomoci slovenských národních orgánů k svým cílům, položila KSČ se souhlasem slovenských komunistů důraz na centralizaci státní moci, a ze svých pozic v ústředních orgánech napomohla k potlačení reakce na Slovensku. Řešení národnostní otázky podle vzoru sovětské federace, k němuž vznikly podmínky už Únorovým vítězstvím, bylo však realizováno až později.

Jako integrální součást národní a demokratické revoluce, ještě za účasti protifašistické části buržoazie ve vládě, byly provedeny i rozhodující změny ekonomických vztahů. Komunistická strana prosadila, že byl uznán společný národní zájem na pozemkové reformě a na všeobecném státním vedení peněžnictví, klíčového průmyslu a surovinových i energetických zdrojů. Uskutečnění tohoto požadavku zasadilo rozhodující úder kapitalistickému vlastnictví v Československu, vedlo ke vzniku silného znárodněného sektoru a upevnilo svazek dělnické třídy a pracujících rolníků.

Díky osvobození republiky Sovětským svazem a jeho spojenecké pomoci

po válce mohla se hegemonie proletariátu projevit nejen stupňujícím se vlivem Komunistické strany na revoluční lid, ale i jejím rozhodujícím postavením v politickém i mocenském systému osvobozené republiky. Současně však byl ponechán prostor pro dovršení přechodu pracujících mas na protikapitalistické pozice na základě jejich praktické zkušenosti s kontrarevoluční politikou benešovské části buržoazie, která se vrátila do vlasti ještě se značným politickým kapitálem. Uzavřený politický systém Národní fronty založený na Košickém vládním programu, který byl postupně v socialistickém smyslu modifikován, preferoval proletariát a chudé vrstvy ostatního obyvatelstva, poskytoval prostor pro pozitivní vývoj spojenců, diskriminoval nepřátele a eliminoval síly, které se v dalším vývoji na nepřátelské pozice dostaly. V politicko-mocenském a právním rámci tradiční parlamentní demokracie, kvalitativně modifikované uzavřeným politickým systémem a soustavou národních výborů - lidových orgánů moci trendujících k orgánům typu sovětů - byl boj proti buržoazii veden kombinovaným tlakem revolučních sil "zdola" i "shora". Právo i státní a politické orgány byly zpočátku nejen zbraněmi revoluce, ale i buržoazie. Jednou prosazená a podporou lidu stabilizovaná platforma lidové demokracie poskytovala však těmto reakčním snahám jen poměrně malý prostor, jehož se nakonec buržoazie zcela zbavila svým pokusem o puč roku 1948.

Ke zvláštním historickým podmínkám naší země přihlížela strana i při využívání sovětských zkušeností z budování právního řádu. Národní a demokratická revoluce přerůstala pokojným způsobem v socialistickou revoluci v právních formách navazujících na předmnichovský právní řád, který byl jednak postupně modifikován v duchu Košického vládního programu a později Budovatelského programu vlády Klementa Gottwalda, jednak - ve stálém konfliktu s buržoazií - naplňován novým obsahem, odpovídajícím hegemonii dělnické třídy. Toto "dynamické" pojetí právní kontinuity stalo se výhodným rámcem třídního boje, ulehčovalo zapojení středních vrstev společnosti do lidově demokratického režimu a bylo i dočasně poměrně vyhovujícím způsobem pozitivní regulace lidově demokratického vývoje vůbec. Teprve po Únoru 1948 a po přijetí Ústavy 9. května bylo možno přikročit k ucelené výstavbě celého československého právního řádu jako řádu socialistického. Právnícká dvouletka, která kodifikovala nejdůležitější obory práva, mohla již převzít většinu institutů sovětského práva, zejména ty, které odrážejí obecné, zákonité rysy nové společnosti. Při tom bylo přihlíženo jak k rozdílům v etapách společenského vývoje Československa a SSSR, tak k dalším zvláštnostem naší cesty k socialismu a také k tradicím formální právní kultury našeho státu.

Historiografie státu a práva epochy socialismu oprávněně orientuje

svoji hlavní pozornost na obecné, zákonité prvky dějinného vývoje státu a práva a na objektivní i subjektivní komponenty, kterými se tyto všeobecně závazné prvky prosazují. Současně je třeba rozpoznávat specifický ráz ostatních jevů, což zabrání jejich přeceňování nebo podceňování a umožní určit jejich funkční vztah k podstatným, zákonitým a obecným rysům společenského vývoje. Tyto obecně platné požadavky metody historického materialismu jsou pro historiografii státu a práva socialistických zemí přímo pracovním programem, protože jen tak může být dosaženo dalšího kroku ve srovnávací analýze dějin státu a práva socialistických zemí a tím seriózního plnění vědecko-ideologické funkce této vědní disciplíny.